

Hun Tanrıku'tu Hu Hanye'nin Oğullarına Verilen "Ruodi 若鞮" Unvanının Türkçe Anlamı Üzerine Bir Deneme

An Essay on the Turkish Meaning of the Title "Ruodi 若鞮" Granted to the Sons of the Xiongnu Chanyu Hu Hanye

Gökçen Kapusuzoğlu *

Öz

Asya Hunları hakkında bilgi edinilen ilk kaynaklar, Çince kaynaklardır. Ancak Hunların siyasi tarihleri dışında kalan adları ve unvanlarının anlaşılabilmesi için Çince bilmekten fazlası gerekmektedir. Özellikle unvanların Çince kaynaklarda Hunların dilindeki söyleyişinin Çincedeki transkripsiyonu olduğu düşünüldüğünde, bu durum daha da karmaşık hale gelmektedir. Bu unvanlardan biri Çin'e tabi olan Hun Tanrıku'tu Hu Hanye'nin altı oğlunun adına eklenen "Ruodi 若鞮" unvanıdır. Hunlar Monografilerinde onların unvanlarından bahseden bölümlerde yer almayan bu unvan, Hunca bir sözcüğün Çince transkripsiyonudur ve kaynaklara göre Çin hükümdarlarına öldükten sonra verilen unvan olan "Xiao'ın 孝" karşılığı olarak Hunlarda kullanılmıştır. "Xiao 孝" ise Konfüçyanist düşüncenin temel ilkelerindedir. Çalışmada, "Ruodi 若鞮" unvanının anlamının neye tekabül edebileceğinin anlaşılması amaçlanmış ve buna yönelik bir öneri getirilmiştir.

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü
gokcenkapusuzoglu@kmu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6188-1188
Karaman / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Hunlar, Hu Hanye Tanrıku'tu, Ruodi, Xiao, unvan.

* Assoc. Prof., Karamanoğlu
Mehmetbey University, Faculty of
Letters, History Department
gokcenkapusuzoglu@kmu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6188-1188
Karaman / TÜRKİYE

Abstract

The first sources which include information about the Xiongnu are Chinese sources. But, in order to understand the names and titles of the Xiongnu people outside of their political history, it is necessary to know more than Chinese language. This situation becomes even more complicated, especially when one considers that the titles in Chinese sources are the Chinese transcription of the Xiongnu language pronunciation. One of these titles is the title "Ruodi 若鞮", which was added to the names of the six sons of Hu Hanye, the Xiongnu Chanyu who was subject to Han Dynasty. This title, which is not included in the sections mentioning their titles in the Xiongnu Monographs, is a Chinese transcription of a Xiongnu word and according to sources, it used by the Xiongnu as the equivalent of "Xiao 孝", the title given to Chinese rulers as posthumous title. "Xiao 孝" is one of the basic principles of Confucian thought. This study aims to understand what the meaning of "Ruodi 若鞮" could correspond and gives a suggestion in this direction.

Keywords:

Xiongnu, Chanyu Hu Hanye, Ruodi, Xiao, title.

Başvuru/Submitted: 24/06/2025

Kabul/Accepted: 25/12/2025

Yayın/Published: 25/04/2026

Makale Bilgileri

Atıf: Kapusuzoğlu, G. (2026). Hun Tanrıku'tu Hu Hanye'nin Oğullarına Verilen "Ruodi 若鞮" Unvanının Türkçe Anlamı Üzerine Bir Deneme. *Selçuk Türkiyat*, (67): 1-11.
Doi: 10.21563/sutad.1725815

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Kapusuzoğlu, G. (2026). Hun Tanrıku'tu Hu Hanye'nin Oğullarına Verilen "Ruodi 若鞮" Unvanının Türkçe Anlamı Üzerine Bir Deneme. *Selçuk Türkiyat*, (67): 1-11.
Doi: 10.21563/sutad.1725815

Ethics Committee Approval:
Informed Consent: It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Financial Support: No participants.
Conflict of Interest: The study received no financial support from any institution or project.
Copyrights: No conflict of interest.
Assessment: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Similarity Screening: Two external referees / Double blind.
Ethical Statement: Checked – iThenticate.
License: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Türk tarihinde teşkilatlı bir devlet kuran ilk halk olarak kabul edilen Hunlar, tarihsel süreçte Çin ile etkileşim içerisinde olmuşlardır. Çinliler, Hunlarla olan ilişkilerini ve onlar hakkında bildiklerini kayda geçirmiş, Resmî ve Harici pek çok tarihî kaynakta Hunlardan söz edilmiştir. İki halk arasında kimi zaman savaş, kimi zaman barış, kimi zaman kız alıp verme, kimi zaman ticaret yapılmış, bunların sonucunda ise kültürel etkileşim meydana gelmiştir. Günümüzde Hunlarla ilgili yapılan çalışmalarda birkaç istisna Tanrıkut dışında neredeyse bütün Hun Tanrıkutlarının adlarının ve bunların kullandığı unvanların Çince olarak kullanıldığı ve hala Türkçeleri hakkında fikir birliğine varılamadığı bilinmektedir. Bunlar arasında Hunların Çin'in vassalı olduğu dönemdeki Hun Tanrıkut'u Hu Hanye'den (呼韓邪 M.Ö. 58-M.Ö. 31) sonra tahta çıkan altı oğlunun "Ruodi 若鞮" unvanını kullanmaları dikkat çekmektedir. Bu Tanrıkutlar tahta çıkış sırasıyla: Fu Zhulei Ruodi Tanrıkut (復株鞮若鞮單于 M.Ö. 31-M.Ö. 20), Suo Xie Ruodi Tanrıkut (搜諧若鞮單于 M.Ö. 20-M.Ö. 12), Che Ya Ruodi Tanrıkut (車牙若鞮單于 M.Ö. 12- M.Ö. 8), Wu Zhuliu Ruodi Tanrıkut (烏珠留若鞮單于 M.Ö. 8-M.S. 13), Wu Lei Ruodi Tanrıkut (烏累若鞮單于 M.S. 13-18)¹, Hu Douer Shedao Gao Ruodi Tanrıkut'tur (呼都而尸道皋若鞮單于 18-46). Çince Kaynaklar "Ruodi若鞮" sözcüğünün Çincesi olan "Xiao'ı孝" Çin hükümdarlarına öldükten sonra verilen bir unvan olduğunu, Hu Hanye Tanrıkut öldükten sonra ardılı olan çocuklarının da bu adın kendi dillerindeki şekli olan "Ruodi'yi 若鞮" bir çeşit unvan olarak aldıklarını bildirmektedir. Bu durumda "Ruodi若鞮" ifadesi Hunca/Hun dilinde bir sözcüğün Çince transkripsiyonu olmalıdır. Hunlar bu unvanı "Ruodi 若鞮" sesine benzer bir söyleyişle kendi dillerinde söylemiş, Çinli tarihçiler de bu sesi Çince imlerle yazmışlardır. Bunun dışında kaynaklarda sözcüğün doğrudan ne anlama geldiğine dair bir bilgiye yer verilmemiştir. Hunlar dönemini anlatan kaynaklar, yalnızca Çince kaynaklar olduğu için ulaşılan bilgiler de Çince'dir. Bu sebeple adların veya unvanların o dönemin dilinde veya günümüz Türkçesinde ne anlama geldiğini ya da neye tekabül ettiğini tespit etmek kolay bir uğraş değildir. Nitekim bu çalışmaya başlarken "Ruodi 若鞮" ifadesinin Türkçe karşılığının tespit edilmesi amacıyla yola çıkılmış ancak ne yazık ki mevcut verilerle bu mümkün olamamıştır. Bunun yerine "Ruodi若鞮" sözcüğünün anlamına yönelik bir karşılık önerisi getirilerek daha ileri çalışmalar için kapı aralanmıştır. Bu anlamsal çözümlemenin yapılmasında "Ruodi'nin 若鞮" Çince karşılığı olduğu bilgisi verilen "Xiao 孝" sözcüğünün anlamı ve Hu Hanye Tanrıkut'un Çin'e karşı tutumu anahtar rol oynamıştır.

Hu Hanye Tanrıkut'un Çin'e Bağlanması

Asya Hunlarının M.Ö. 58- M.Ö. 56 yılları arasında yaşadığı karışıklık sürecinde aynı anda Tanrıkutluk iddiasında bulunan beş kişi² ortaya çıkmıştır, bunlardan biri de

¹ Tanrıkut olmadan önceki adı Xian/Bilge (咸) olan bu Tanrıkut'a, Han Hanedanı'nın bir dönem karışıklık yaşamasına sebep olan Wang Mang (王莽 9-23) tarafından "İtaatkar Tanrıkut" anlamında Xiao Tanrıkut (孝單于) unvanı verilmiştir (HS, 94b, s. 3823).

² Bunlar: Hu Hanye Tanrıkut (呼韓邪單于), Bilge Tanrıkut (屠耆單于), Hujie Tanrıkut (呼揭單于), Cheli Tanrıkut (車犁單于), Wuji Tanrı Kut'tur (烏籍單于) (HS, 94b, s. 3795) .

Hu Hanye'dir. Bu beş Tanrıktan Hu Hanye, zafer elde ederek Hun tahtına çıkmış ancak karışıklık sona ermemiştir. Önce Tanrıktukluk iddiasında bulunan beş kişiden biri olan ve intihar eden Bilge Tanrıktuk'un kuzeni, kendisine Run Zhen Tanrıktuk (閏振單于) unvanını alarak Hu Hanye'ye isyan etmiş ve bundan sonra biri merkezde diğeri batıda olmak üzere iki Tanrıktuk olmuştur. Bunun üzerine Hu Hanye'nin ağabeyi Zhi Zhi (鄧支單于 M.Ö. 56-M.Ö. 36) kendini Tanrıktuk ilan etmiş ve Run Zhen ile kardeşi Hu Hanye'yi yenilgiye uğratarak merkezi ele geçirmiştir. Bu yenilginin üzerine Hu Hanye tüm karşı çıkmalara rağmen Çin'e sığınmaya karar vermiştir (Onat vd, 2005, s. 55; Gömeç, 2012, s. 162; Gumilev, 2013, s. 178; Ercilasun, 2019, s. 137; Yıldırım, 2024, s. 114). Kurultay toplanmış ve bu kararın yanlışlığını şu sözlerle Hu Hanye'ye ifade etmiştir:

"Olmaz! Hunların geleneğine göre, esasen güçlü olmak yüceltici, hizmet etmek ise küçültücüdür. Hunlar at üzerinde savaşarak devlet kurmuşlar, dolayısıyla bütün kavimler arasında saygınlık kazanmışlardır. Savaşarak ölmek kahramanların en önemli özelliğidir. Bugün kardeşler devletin başına geçmek için savaşıyor. Büyük kardeş olmazsa küçüğü olur. Biri ölse bile saygınlığı kalacak, oğulları ve torunları her zaman devletlere hâkim olacaktır. Bugün Çin devleti güçlü olsa bile Hunları kendisine katamaz. Neden atalarımızın eski uygulamalarını bozarak Çin devletinin hizmetine girelim? Neden eski Tanrıktuk'ları küçük düşürerek diğer devletlere karşı gülünç olalım? Bu şekilde huzura kavuşsak bile bütün kavimler üzerinde nasıl yeniden hakimiyet kurabiliriz?" (HS, 94b, s. 3797'den Aktaran Ercilasun, 2019, s. 138).

Hu Hanye Tanrıktuk'un Çin'e bağlanması Çin tarafında büyük şaşkınlık yaratmıştır zira ilk kez bir Hun Tanrıktuk'u böyle bir talepte bulunmuştur (Ercilasun, 2019, s. 149; Taşağıl, 2020, s. 48). Bu sebeple Çin hükümdarı bir tören düzenleyerek Hu Hanye'ye cömert hediyeler vermiştir (HS, 94b, s. 3798; Gömeç, 2012, s. 164; Ercilasun, 2019, s. 152). Törenden sonra Hu Hanye, talebi üzerine Guanglu Kalesi önüne yerleştirilmiştir. Hu Hanye'nin yanına gidip gelen Çinli elçiler, zaman içerisinde Hunların nüfusunun ve buna bağlı olarak askerî güçlerinin arttığını fark etmişlerdir. Bu sebeple Çin tarafı bir saldırmazlık antlaşması talebinde bulunmuş ve Hunların antlaşmaya bağlı kalmalarını sağlamak amacıyla Hun geleneklerine göre beyaz at kurban ederek ve aynı kaptan karşılıklı içki içerek antlaşma yapılmıştır. Antlaşma üzerine Hu Hanye halkıyla birlikte kuzeye, eski topraklarına geri dönmüştür (Onat vd., 2005, s. 59,60; Gömeç, 2012, s. 168, 169; Ercilasun, 2019, s. 155-157; Yıldırım, 2024, s. 117, 118).

Hu Hanye Tanrıktuk'un M.Ö. 31 yılındaki ölümünün ardından yerine ardında bıraktığı on sekiz oğlundan yaşça büyük olan Fu Zhulei Ruodi Tanrıktuk (復株叅若鞮單于 M.Ö. 31-M.Ö. 20) tahta çıkmıştır. Ondan sonra tahta çıkan beş kardeşi daha "Ruodi 若鞮" unvanını kullanmışlardır.

Ruodi 若鞮 Unvanı

M.Ö. 52 yılında Hun Tanrıktuk'u Hu Hanye, girdiği mücadelede aldığı yenilgi sonrasında Çin'e bağlanmıştır. Tanrıktuk Hu Hanye'den sonra altı oğlu tahta geçtikten sonra Çince "Xiao 孝" sözcüğünün Hunların dilindeki karşılığı olan "Ruodi'yi 若鞮"

unvan olarak kullanmışlardır. Hu Hanye'nin torunları Bi (比 48-56) ile Ba (拔 124-128) ise "Shi Zhu Di'yi 尸逐鞮", onlardan sonraki beş kişi³ "Shi Zhu Hou Di'yi 尸逐候鞮", üç kişi⁴ ise "Ruo Shi Zhu Jiu'yu 若尸逐就" unvan olarak kullanmışlardır. Çakmak, "Shi Zhu'nun" üst düzey bir Hun unvanı olduğunu ve Tanrıkut Bi'nin soyundan gelenlerin bunu bir aile unvanı olarak aldığını belirtmiştir (Çakmak, 2003, s.10). Bu Tanrıkutlardan tarihsel olarak daha önce ise iki Tanrıkut⁵ yalnızca "Di 鞮" unvanını kullanmıştır. Bu durum "Ruodi'den 若鞮" çok daha önce "Di 鞮" unvanının tek başına var olduğunu, sonradan "Ruo 若" imi ile birleşerek başka bir unvan meydana getirdiğini göstermektedir.

"Ruodi 若鞮" ve yukarıda sözü edilen diğer unvanlara ek olarak bir de sesletim olarak onlara benzeyen "Luandi 攣鞮" ifadesi vardır. Bu, Hun Tanrıkutlarının soyu olarak bilinmektedir (HS, 94a, s. 3751; Onat vd., 2004, s. 7). Luan iminin anlamı *Shuo Wen Jie Zi*'da bağ, bağlamak olarak geçmektedir.⁶ Nitekim sözcüğün hem basitleştirilmiş (拏) hem de geleneksel (攣) Çince yazımının içinde el (手) imi vardır. Bu da soy, aile adı olduğu ifade edilen sözcüğün daha derinlerde bağlı olmakla ilgili olması ihtimalini akla getirmektedir. Luandi ile ilgili dikkat çekici kısım, ses benzerliğinden ziyade "Ruodi 若鞮" unvanını oluşturan ikinci im "Di'nin 鞮" unvanlardan daha önce ilk kez kullanıldığı yer olmasıdır. Bu durum, aslında unvanların Hun Tanrıkutlarının soyu olduğu belirtilen bu sözcükten türemiş olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim Hun Tanrıkutlarının adları üzerine yapılan bir çalışmada "Luandi 攣鞮" sözcüğündeki ikinci im olan "Di 鞮" için "-tliy, -tig" önerisi getirilmiştir (Wei ve Li, 2018, s. 86). Bu kısım anahtar olarak ele alındığında ilk imin "bağlılık, itaatkârlık, sadakat" anlamına gelen bir sözcük olabileceğini düşündürmektedir.

Yukarıda söz edildiği gibi kaynaklarda, Hunların ve Hu Hanye'nin Çin kültüründen etkilenmeleri üzerine bu unvanı kullandıkları bilgisi verilmiştir. Bu dönemde Çin hükümdarlarının öldükten sonraki unvanlarına⁷ bakıldığında hem Batı Han Hanedanı (西汉 M.Ö. 206-M.S. 25) hem de Doğu Han Hanedanı (东汉 25-220)

³ "Shi Zhu Hou Di'yi 尸逐候鞮" kullananlar: Haitong Shi Zhu Hou Di Tanrıkut (醜僮尸逐候鞮單于 59-63), Huxie Shi Zhu Hou Di Tanrıkut (胡邪尸逐候鞮單于 63-85), Xiulan Shi Zhu Hou Di Tanrıkut (休蘭尸逐候鞮單于 88-93), Tingdu Shi Zhu Hou Di Tanrıkut (亭獨尸逐候鞮單于 94-98), Wanshi Shi Zhu Hou Di Tanrıkut (萬氏尸逐鞮單于 98-124).

⁴ "Ruo Shi Zhu Jiu'yu 若尸逐就" kullananlar: Qute Ruo Shi Zhu Jiu Tanrıkut (去特若尸逐就單于 128-140), Hu Lan Ruo Shi Zhu Jiu Tanrıkut (呼蘭若尸逐就單于 143-147), Tu Te Ruo Shi Zhu Jiu Tanrıkut (屠特若尸逐就單于 172-178).

⁵ "Di'yi 鞮" unvan olarak kullananlar: Qie Di Hou Tanrıkut (且鞮侯單于 M.Ö. 101-M.Ö. 96), Huyan Di Tanrıkut'tur (壹衍鞮單于 M.Ö. 85-M.Ö. 68). Yalnızca "Di'yi 鞮" unvan olarak kullananların sayısı sonraki süreçte dört kişi daha artmıştır. Bunlar: Qiu Fuyou Di Tanrıkut (丘浮尤鞮單于 56-57), Yifa Yulu Di Tanrıkut (伊伐於慮鞮單于 57-59), Qiuchu Chelin Di Tanrıkut (丘除車林鞮單于 63), Yitu Yulu Di Tanrıkut (伊屠於閭鞮單于 85-88).

⁶ <https://www.zdic.net/hant/%E6%94%A3> E. T. 13.06.2025

⁷ Ölüm sonrası unvan (諡號), yüksek sosyal statüye sahip kişilere öldükten sonra geride kalanlar tarafından yaşamı ve eylemlerine dayanarak verilen övgü veya eleştiri içeren bir ifadedir. Gelenek, Batı Zhou Hanedanı döneminde ortaya çıkmıştır.

hükümdarlarından istisna bir iki hükümdar dışında kalanlara öldükten sonra “Xiao 孝” unvanının verildiği görülmektedir. Özellikle Hu Hanye Tanrıku’tun çağdaşı olan Zhongzong, Gaozong ve Tangzong öldükten sonra sırasıyla Xiao Xuan Huangdi (孝宣皇帝 M.Ö. 74-M.Ö. 49), Xiao Yuan Huangdi (孝元皇帝 M.Ö. 49-M.Ö. 33), Xiao Cheng Huangdi (孝成皇帝 M.Ö. 33-M.S.7) unvanlarını almışlardır.

Çin hükümdarlarının, özellikle Hunlarla aynı dönemde tarih sahnesinde olan Han Hanedanı hükümdarlarının, “Xiao 孝” unvanı alması Çin’in o dönemlerde Konfüçyüs ilkelerine göre yönetilmesiyle ilgilidir. Konfüçyanist düşünceye göre “Xiao 孝”, aile bireylerinin diğerine karşı sorumluluğu demektir ve tek taraflıdır. Bu anlayışta çocuklar ebeveynlerine, küçük kardeş büyüğüne itaat etmek zorundadır. Aynı şekilde “Xiao 孝” ilkesi, halkın da hükümdara koşulsuz itaatini gerektirir. Halk ile hükümdar arasındaki ilişki, baba ve oğul arasında olması beklenen itaate benzetilmiş ve aile ile devlet arasında bağ kurulmuştur (Eberhard, 1944, s. 268).

Çince kaynaklarda “Ruodi 若鞮” için Hunların dilinde “anaya babaya saygılı evlat” anlamındaki Çince öğretisi “Xiao’ın 孝” karşılığı olduğu kaydedilmiştir (HS, 94b: 3828,3829; HHS, 89, 2939).⁸ Ögel, “Ruodi 若鞮” sözcüğünün karşılığı için herhangi bir açıklama getirmeyerek Çince kaynağın notunu aktarmıştır. Bunun yanında, Türklerde ölen büyüğün adının söylenmesinin yasak olduğunu, benzer şekilde Hunların hayattayken de bu unvanı kullanmalarının mümkün olmadığını ifade etmiş ve bu açıdan kaynağın doğru bilgi vermediğini belirtmiştir (Ögel, 2015, s. 219). Çakmak, “Ruodi’yi 若鞮” açıklarken Ruo’yu (若) Çin hükümdarına sadakat olarak, Di’yi (鞮) ise Çin’in kuzeyinde yaşayan halkları tanımlayan Di (狄) sözcüğünü kullanarak bunun onlara atfedilen ve onların dilindeki bir unvan olduğunu vurgulayarak açıklamıştır (Çakmak, 2003, s. 13). Onat, Hunların Çin’e tabi olduktan sonra ölen hükümdarları için kullandıkları bu ifadeyi benimsediklerini ve Tanrıku’ların unvanlarına eklediklerini ifade etmiştir (Onat vd., 2004, s. 122). Gumilev, “Ruodi 若鞮” ifadesini saygıdeğer olarak açıklamış ve Çin hükümdarlarına özenilmesi sebebiyle kullanıldığını belirtmiştir (Gumilev, 2013, s. 197). Nitekim bu durumu Çince kaynaklar da aynı sözcüklerle ifade etmişlerdir. Ercilasun, Çinlilerin ölen hükümdarları için kullandıkları “Xiao’ın 孝” tercümesi olan “Ruodi’yi 若鞮” Hunların kullanmasını Çin ve Hunlar arasındaki kültürel alışverişin bir sonucu olarak açıklamıştır (Ercilasun 2019, s. 248, 249). Görüldüğü üzere, Çakmak (2003) dışındaki sözü edilen eserlerin hiçbirinde sözcüğün/unvanın Türkçe karşılığının veya anlamının ne olabileceği yönünde bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Unvan, Çince Resmî Tarihlerden *Jin Hanedanı Kayıtları’nda* (*Jin Shu*) bir kez Liu Yuanhai (劉元海) biyografisi içinde Wu Zhu Liu Ruodi Tanrıku’tan (烏珠留若鞮單于 M.Ö.8-M.S. 13) söz edilirken kullanılmıştır (JS, 101, s. 2645). *Han Hanedanı Kayıtları’nda* (*Han Shu*) Hun Monografisi içinde dokuz kez geçmektedir. Yedisi Tanrıku’ların adı olarak (HS, 94b, s. 3807, 3809, 3827, 2828) ikisi ise “Ruodi’nin 若鞮” anlamını açıklarken kullanılmıştır. Buna göre;

⁸ İfadenin Çincesi: “匈奴謂孝曰若鞮。自呼韓邪 後，與漢親密，見漢諡帝為孝，慕之，故皆為若鞮。” (HS, 94b: 3828, 3829).

“Hunlar, Xiao’a (anne babaya saygılı, hayırlı evlat) Ruodi derler. Hu Hanye’den sonra, Çin ile yakın ilişki içinde olduklarından [Çinli] hükümdarların öldükten sonraki adlarının Xiao olduğunu gördüler, buna imrendiler [ve] onlar da Ruodi’yi kullandılar” denilmiştir (HS, 94b, s. 3829; Onat vd., 2004, s. 91).

Unvan, *Sonraki Han Kayıtları’nda* (Hou Han Shu) metin içinde bir kez Güney Hunları Tanrıku’tu Bi’yi anlatan kısımda geçmektedir (HHS, 89, s. 2939). Metne sonradan eklenen notlandırmada, Hunların “Xiao’a 孝”, “Ruodi 若鞮” dediği tekrar edilmiş, ek olarak Güney Hunları Tanrıku’tu Bi’den sonrakilerin sadece “Di 鞮” olarak unvan aldığı yazılmıştır (HHS, 89, s. 2939, not 3).

İnayet, “Ruodi’yi 若鞮” Çinceye geçen Türkçe bir sözcük olarak ifade etmiş ve “Ruodi 若鞮” için “iyi, üstün yetenekli, saygı değer kimse” karşılığını kullanmıştır (İnayet, 2006, s. 84). *Çinceye Yabancı Dilden Giren Sözcükler Sözlüğü’nde* “Ruodi’nin 若鞮” bir unvan olduğundan bahsedilmezken; “Shi Zhu 尸逐” sözcüğü için bir Hun unvanı olduğu yazılmıştır (HWLCD, 1984, s. 293, 315). Aynı şekilde *Sonraki Han Kayıtları’nda* da “Shi Zhu’nun 尸逐” Çincedeki Wang (王) [yani Bey] anlamında bir Hun unvanı olduğu belirtilmiştir (HHS, 80, s. 815; Çakmak, 2003, s.13). Çince elektronik sözlük *zdict* ise “Shi Zhu’yu 尸逐”, bir başka Hun unvanı “Shi Zhu Guduhou’un 尸逐骨都侯” kısaltması olan bir Hun unvanı olarak tanımlamıştır.⁹

“Ruodi 若鞮” sözcüğünün anlamının neye tekabül edeceğini çözümlemek için öncelikle sözcüğü oluşturan imlerin kökenine inilmiştir. Buna göre; ruo (若) iminin anlamlarından biri, itaat demektir (GDHYCD, 2013, s. 1256). Eski Çince¹⁰ okunuşu: nak’tır.¹¹ İki parçanın birleşimiyle oluşmuştur. İlki otlak (艸), diğeri, sağ kanat (右) anlamındadır. Di (鞮) imi, eski Çin’in kuzeybatısında yaşayan halkları tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Özellikle Di (狄) ve Batı Rongları (西戎) olarak da bilinen ifadelerle aynı anlamda kullanılmıştır.¹² Bu ifadelerle o dönemde kastedilen halk Hunlardır.¹³ Sözcük, deri anlamındaki ge (革) imi ile olmak fiili shi’nun (是) birleşmesinden oluşmuştur. Eski Çince okunuşu: die’dır (Çakmak, 2003, s. 9).

“Ruodi’nin 若鞮” Çincedeki karşılığı olan “Xiao 孝” imi iki parçadan oluşmuştur, yukarıdaki parça yaşlı insan (老), alttaki ise çocuk (子) parçasıdır. Sözcüğün türetilişinden anne baba çocuk üçgeninde bir anlama sahip olduğu anlaşılmaktadır.

⁹ <https://www.zdic.net/hant/%E5%B0%B8%E9%80%90> E. T. 13.06.2025

¹⁰ Sözcüğün aslının Çince olmadığı bilinmesine rağmen katkı sağlama ihtimali göz önünde bulundurularak erken dönem okunuşlarına bakılmıştır. Çince, resim yazısından türeyen bir dil olduğu için sözcüklere doğrudan bağlı ses karşılıkları yoktur. Bu sebeple sözcüklerin ses bilgilerini ortaya koymak için farklı yöntemler geliştirilmiş ve Çince dönemlere ayrılmıştır. Eski Çince, dönem olarak M.S. 3. yüzyıldan önceki döneme ait Çince sözcüklerin okunuşu için kullanılmaktadır. Ancak bir başlangıç tarihi yoktur. Bu sebeple “Ruodi 若鞮” ifadesindeki sözcüklerin Eski Çince okunuşunun kullanıldığı dönemin tam okunuşuna karşılık gelme ihtimali olduğu kadar karşılık gelmeme ihtimali de vardır. Çincenin dönemlendirilmesi hakkında bkz: (Kırilen, 2016, s. 35).

¹¹ <https://sites.lsa.umich.edu/ocbaxtersagart/wpcontent/uploads/sites/1415/2025/03/BaxterSagartOCbyMan darinMC2014-09-20.pdf>

¹² <https://www.zdic.net/hant/%E9%9E%AE> E. T. 13.06.2025

¹³ Eski Çin’de yabancı halkları ifade etmek için kullanılan Yi, Di, Rong sözcükleri hakkında bir çalışma için bkz: (Kırilen, 2015).

Sözcüğün Konfüçyanist düşüncedeki anlamı da göz önüne alınarak en basit haliyle hayırlı, sadık evlat karşılıklarının uygun olduğu görülmektedir.

“Ruodi 若鞮” sözcüğüne, *Çinceye Yabancı Dilden Giren Sözcükler Sözlüğü*’nde Türkçe karşılık olarak “yaqçi, zaqçi” karşılıkları verilmiştir (HWLCD, 1984, s. 293; İnayet, 2006, s. 84). “Yaq” sözcüğü ise Eski Türkçede “kurban takdim etmek” anlamına gelmektedir (Gabain, 2007, s. 307). “Çı” eki ile birlikte düşünüldüğünde “kurban takdim eden kişi” anlamı akla gelmektedir. Kaşgarlı Mahmud da İslam öncesi Türklerin Tanrılara adak olarak kestikleri kurban için “yağış” karşılığını kullanmıştır (DLT, III, s. 10). Kurban sözcüğünün Türk Dil Kurumu sözlüğünde yer alan açıklamalarından biri, “Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse”dir.¹⁴ Bu durum, Çin hükümdarına bağlılığı veya itaati ifade eden “Xiao’ın 孝” Hunlardaki karşılığı olan “Ruodi’ye 若鞮” Türkçe karşılık olarak gösterilen “yaqçi” sözcüğünü kurban kavramıyla ilişkilendirmek için kapı aralamaktadır. En erken dönemlerden beri varlığı bilinen kurban ritüelinin kendini adamak anlamına da gelmesi sebebiyle itaat etmek, boyun eğmek anlamlarında kullanılmış olması olasıdır. Nitekim Esin, İslam öncesi Türklerde “kurban” sözcüğünü “Tapıg” olarak ifade etmiştir (Esin, 2013, s. 123). Clauson ise Çincedeki “Xiao’ın 孝” anlamı olan ebeveynlere karşı itaatkâr ve saygılı olmayı “tapıgsak” olarak açıklamıştır (Clauson, 1972, s. 438). Bu ifadelerin birbirine benzer olması itaatkâr, bağlı ve sâdik olmanın aynı zamanda kurban olmak/kendini adamak olarak da anlaşılabilirliğini düşündürmektedir. Nitekim Çincedeki “Xiao 孝” kavramı evlat açısından anne babaya saygıyı ve bağlılığı ifade ederken; halk açısından hükümdara bağlılık ve itaati ifade etmektedir. Hu Hanye de Çin’e bağlı olarak kendi topraklarında sahip olduğu Tanrıkut unvanının gerçek anlamını kaybetmiş ve hükümdara bağlı halkın bir parçası olmuştur. Nitekim kendisinin yeni yıl kutlamaları için Çin’de bulunduğu sırada çıkarılan fermanla yerinin -bir sonraki ferman da değiştirilse de- Wang’ların yani beylerin aşağısında olduğu ve diğer beyler gibi hükümdarın önünde eğilerek “bendeniz ölse de selamlayacak” cümlesini söyleyeceği ifade edilmiştir (Ercilasun, 2019, s. 150,151).

Sonuç

Gerek Asya Hunları gerekse Çin tarihi açısından Hu Hanye’nin Çin’e bağlanması önemli bir olaydır. Çin kültürüne özgü bir ritüeli Hu Hanye’den sonra tahta çıkan oğullarının da gerçekleştirmesi ise iki halk arasında yaşanan kültürel etkileşimin en önemli göstergesidir. Nitekim bu etkileşim, tarihsel başka pek çok olguda kendini göstermektedir. Çin’de ölen hükümdarlara unvan olarak verilen ve Konfüçyüs’ün temel ilkelerinden biri olan “Xiao’ın 孝” Hunların dilindeki karşılığı olan “Ruodi’nin 若鞮” anlamının ne olabileceği üzerine yapılan araştırmalar sonucunda, her iki dildeki sözcüğün de erken dönem okunuşları ve anlamları incelenmiştir. Farklı sözlükler ve eski Türk dili üzerine yapılan çalışmalarda yer alan bilgiler bir araya getirildiğinde, her ne kadar “Ruodi’ye 若鞮” doğrudan bir Türkçe karşılık önerisi getirilemese de barındırdığı anlamlardan birinin “itaatkâr, bağlı” olmak manasında kurban olmak/kendini adamak olabileceği sonucuna varılmıştır.

¹⁴ TDK Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 10.06.2025

Extended Abstract

The first sources which include information about the Xiongnu are Chinese sources. But, in order to understand the names and titles of the Xiongnu people outside of their political history, it is necessary to know more than Chinese language. This situation becomes even more complicated, especially when one considers that the titles in Chinese sources are the Chinese transcription of the Xiongnu language pronunciation. One of these titles is the title "Ruodi 若鞮", which was added to the names of the six sons of Hu Hanye, the Xiongnu Chanyu who was subject to Han Dynasty. This title, which is not included in the sections mentioning their titles in the Xiongnu Monographs, is a Chinese transcription of a Xiongnu word and according to sources, it used by the Xiongnu as the equivalent of "Xiao 孝", the title given to Chinese rulers as posthumous title. "Xiao 孝" is one of the basic principles of Confucian thought and after Hu Hanye Chanyu died, his six children took the form of this name in their own language, "Ruodi 若鞮", as a kind of title. Besides the title "Ruodi 若鞮" used alone, there are other titles formed with the characters Ruo (若) and Di (鞮) for which there is still no consensus on the meaning or equivalent in Turkish. These are: "Shi Zhu Di 尸逐鞮", "Shi Zhu Hou Di 尸逐候鞮", "Ruo Shi Zhu Jiu 若尸逐就". In addition to "Ruodi 若鞮" and other titles, there is also an expression "Luandi 攣鞮" that is similar to them in terms of sound. This is known as the lineage of the Xiongnu Chanyu. The remarkable part about Luandi is that, rather than the similarity in sound, the second character "Di 鞮" makes up the title "Ruodi 若鞮" is the first use of the character before the other titles. This situation shows that the titles may have actually been derived from this word. The Turkish equivalents of the word "Ruodi 若鞮" in the *Dictionary of Words Entering Chinese from Foreign Languages* are "yaqçı, zaqçı". The word "Yaq" means "to present a sacrifice" in Old Turkish. When considered with the suffix "çı", the meaning of "person presenting a sacrifice" comes to mind. One of the explanations of the word sacrifice in the *Turkish Language Association Dictionary* is "A person who is sacrificed or sacrifices himself for an ideal." This situation opens the door to associating the word "yaqçı", which is shown as the Turkish equivalent of "Ruodi 若鞮", the Xiongnu equivalent of "Xiao 孝", which expresses loyalty or obedience to the Chinese ruler, with the concept of sacrifice. It is possible that the sacrifice ritual, which has been known to exist since the earliest times, was used in the sense of obedience and submission, as it also meant dedication. In fact, the concept of "Xiao 孝" in Chinese expresses respect and loyalty to parents from the perspective of children; while from the perspective of the people, it expresses loyalty and obedience to the ruler. Hu Hanye also lost the true meaning of the title of Chanyu that he had in his own lands when he subjected to China, and became a part of the people who were subject to the ruler.

Kaynakça

- Ban, G. 班固 (1964). *漢書 Han Shu (Han Hanedanı Kayıtları)*. Pekin: Zhonghua Shuju.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etimological Dictionary of Prethirteenth Century Turkish*. London: Oxford UP.
- Çakmak, T. (2003). Hsiung-Nu (Hun) Kişi Ad ve Unvanlarının Eski Çince Yazı Çevrimi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (2), s. 1-17.
- Eberhard, W. (1944). Eski Çin Felsefesinin Esasları. (İ. Berk Çev.). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2(2), s. 265-276.
- Eberhard, W. (2000). *Çin Simgeleri Sözlüğü*. (A.Kazancıgil, A. Bereket Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Esin, E. (2013). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Ercilasun, K. (2019). *Türk Tarihinde Asya Hunları Birinci Hakimiyet Dönemi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Fan, Y. 範曄 (1973), *後漢書 Hou Han Shu (Sonraki Han Kayıtları)*. Pekin: Zhonghua Shuju.
- Fang, X. 房玄齡 (1974). *晉書 Jin Shu (Jin Hanedanı Kayıtları)*. Pekin: Zhonghua Shuju.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (M. Akalın Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gömeç, S. (2012). *Türk- Hun Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gumilev, L.N. (2013). *Hunlar*. (A. Batur Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- İnayet, A. (2006). Doğrudan ve Dolaylı Olarak Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4 (1), s. 81-99.
- Kâşgarlı, M. (2006). *Divanü Lûgat-it-Türk I-IV*. (B. Atalay Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kırilen, G. (2015). *Eski Çin'in Ötekisi Türkler*. Ankara: Kimlik Yayınları.
- Kırilen, G. (2016). *Çin Dili*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Liu, Z. 刘正焱 (1984). *Çinceye Yabancı Dilden Giren Sözcükler Sözlüğü (汉语外来词典)*. Shanghai: Cishu Chuban She.
- Onat, A., Orsoy, S., Ercilasun, K. (2004). *Çin Kaynaklarına Göre Han Hanedanlığı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2015). *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Taşagül, A. (2020). *Bozkırın Kağanlıkları Hunlar, Tabgaçlar, Göktürkler, Uygurlar*. İstanbul: Kronik.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>

- Wei, L. 韦兰海 ve Li, H. 李辉 (2018). 关于匈奴支系部落名的一点考证 (Hun Boylarının Adları Hakkında Kısa Bir Çalışma). *语言接触与语言变异 (Dil Teması ve Dil Çeşitliliği)* içinde (s.69-97). Shanghai: Shangwu Yinshu Guan.
- Yıldırım, K. (2024). *Eski Türk Tarihi. İstanbul: Ötüken Yayınları.*
- Zhang, S. 张双棣 ve Yin, G. 殷国光 (2013). *Eski Çince Sözlük (古代汉语词典)*. Shanghai: Shangwu Chuban She.
- Zdic Elektronik Çince Sözlük. <https://www.zdic.net/>

Kısaltmalar

DLT: Divanü Lûgat-it-Türk

GDHYCD: Eski Çince Sözlük

HS: Han Hanedanı Kayıtları

HHS: Sonraki Han Kayıtları

HWLCD: Çinceye Yabancı Dilden Giren Sözcükler Sözlüğü

JS: Jin Hanedanı Kayıtları